

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

Toparlanmanın üçte biri tamam ama bir problemimiz var

Sarp Kalkan
Ekonomi Politikaları Analisti

TEPAV Politika Notu
Ocak 2011

Araştırmanın başlangıç noktası desendir. Edward Leamer “İnsan, desen arayan ve hikaye anlatan hayvandır” (human beings are pattern seeking, story telling animals) der¹. Bizim türümüz olgulara, rakamlara bakıp belirli bir düzenlilik, yani bir desen arar. İkinci aşamada ise o düzenliliğin neden öyle olduğu açıklanmaya çalışılır. Böylece desene uygun hikaye anlatılması aşamasına geçilir. Desen ve hikaye aslında olgulara dayalı hipotez geliştirmektir. Sonra o hipotezlerin analiz edilmesi aşamasına geçilir. Analiz ancak üçüncü aşamada gelir. 2010 yılının güncel değerlendirmesini de böyle yapmakta fayda vardır. Böyle bakıldığında, bu notun amacı, 2010 yılı performansını dört başı mamur bir biçimde açıklamaya çalışmak değil, yalnızca ortadaki deseni göstermektir. Bundan sonraki çalışmalar için soruları ortaya koymakta fayda vardır.

Bu politika notunda, Türkiye ekonomisinin 2010 yılı performansı temel göstergelere bakılarak incelenmiştir. Özetlemek gerekirse, 2010 yılında üretim ve iç tüketim gibi göstergeler ekonominin kriz öncesi düzeyini yakaladığını göstermektedir. Ancak, işsizliğin istenen düzeye inememesi ve ihracatın halen düşük seviyelerde olması ekonomimiz açısından düşündürücüdür. Bunlara ek olarak, ihracatsız toparlanma cari açık sorununu daha tehlikeli ve daha büyük bir sorun haline getirmektedir.

Üç temel gösterge: Üçte bir toparlanma

Ekonomide yaşanan toparlanma sürecini üç temel gösterge ile incelemek mümkündür: üretimdeki toparlanma, işsizlikteki toparlanma ve ihracattaki toparlanma. Burada toparlanmadan kasıt kaybedilenin geri kazanılmasıdır. Dolayısıyla rakamlara bakarken, kriz öncesi dönem olarak 2008 yılının ilk çeyreği alınmıştır. Her analizde bir kerteriz noktası gerekir. 2008 yılı ilk çeyreği 100 olarak kabul edilerek her bir çeyrekte ilgili göstergenin nasıl bir seyir izlediğine bakılmıştır. Şekil 1 üretim, işsizlik ve ihracat göstergelerinin seyrini göstermektedir.

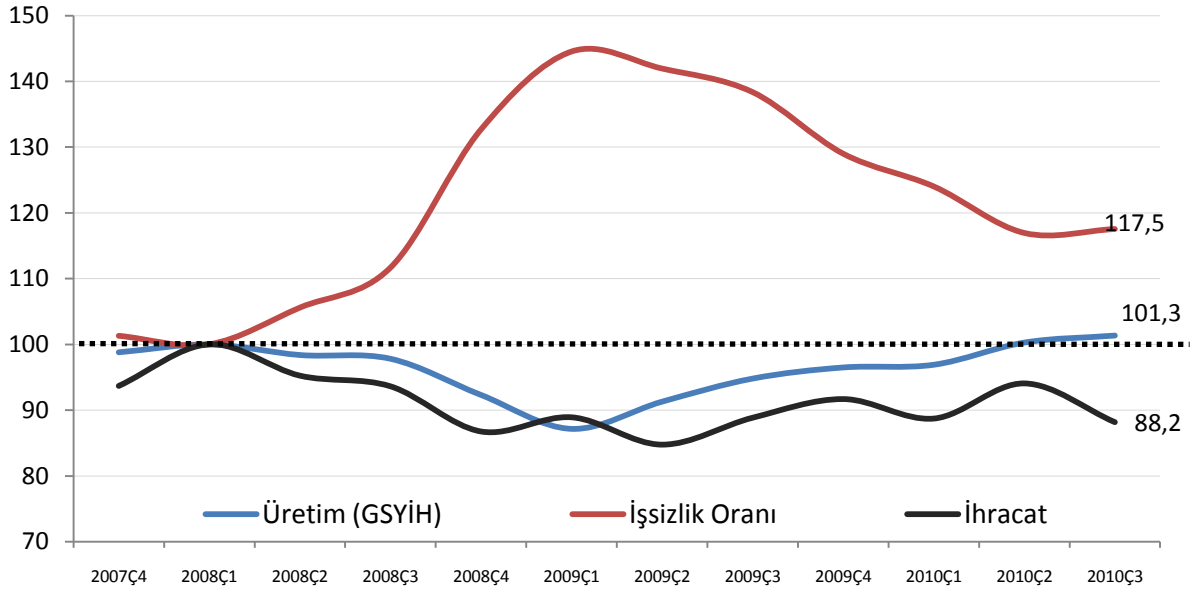
Burada üretim dokuz çeyrekte geri kazanılmış, işsizlik aynı dönemde başlangıç noktasının hala yüzde 17,5 üzerinde kalmış ve ihracat yüzde 12'yle başlangıç noktasını aşağıdan ıskalamıştır. 2010 yılının üçüncü çeyreği itibariyle vaziyet böyledir.

Şekil 1'de görüldüğü gibi üretim düzeyimiz kriz öncesi düzeyine (2008'in ilk çeyreği) yükselmiştir. Krizde yüzde 13 daralan üretim hacmimiz toparlanma sürecini tamamlamıştır. Kriz başladığında 100 olan üretim hacmi şimdi de 100'ün biraz üzerindedir. 2001 krizinin aksine bu krizde toparlanmanın itici gücü ihracat değil, iç talep (tüketim ve yatırım harcamaları) olmuştur.

• Sarp Kalkan, TEPAV Ekonomi Politikaları Analisti,
<http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/34/Sarp+Kalkan>

¹ Edward Leamer (2009), Macroeconomic Patterns and Stories, Springer-Verlag.

Şekil 1. Üretim, ihracat ve işsizlik oranları (Mevsimsellikten arındırılmış, 2008Ç1=100)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu ve TEPAV hesaplamaları

Krizin en ciddi etkisi işsizlik oranında gözlenmiştir. Kriz etkisini o alanda hala devam ettirmektedir. Krizle birlikte işsizlik oranı yüzde 32 artmıştır. 2010 yılında hızlı bir toparlanma gözlenmesine rağmen işsizlik oranının son iki çeyrekte yüzde 12'nin biraz altında sabitlenmesi sorunun orta vadeli bir problem haline dönüşmesi ihtimalini güçlendirmektedir. Aslına bakılırsa son 1 yıllık toparlanma sürecinde istihdamda yaklaşık 1 milyonluk bir artış gözlenmesine rağmen işsizliğin istenen düzeylere inmemesi, krizle birlikte işgücüne katılımının da artmış olmasının bir sonucudur. Kriz öncesinde yüzde 46 düzeyinde olan işgücüne katılım, krizle birlikte yüzde 49'a kadar çıkmış ve halen yüzde 48,5 düzeyinde seyretmektedir. Ama sonuç ortadadır. Kriz başladığında 100 olan işsizlik, üretimdeki toparlanmaya rağmen yine 100'e gerilememiştir. Yüzde 17,5 daha yüksekte kalmıştır.

Toparlanma açısından üçüncü önemli gösterge de ihracat miktarıdır. Krizle birlikte ihracatımız yüzde 15 daralmış, sonraki dönemde ise güçlü bir toparlanma gözlenememiştir. İhracatımız halen yüzde 90 bandının etrafında dalgalanmaktadır. Dün açıklanan 2010 yılının son çeyreğine ilişkin veriler de bu eğilimin devam ettiğini göstermektedir. Üçüncü çeyrekte kriz öncesi düzeyin yüzde 88,2'sinde olan ihracatımız, dördüncü çeyrekte de yüzde 88,1 düzeyinde gerçekleşmiştir. İhracat performansımızdaki olumsuz tablo, esas olarak, ihracatımızın yarısına yakınına yakınına gerçekleştirdiğimiz pazarımız olan Avrupa ülkelerinde yaşanan durgunluk ve mali sıkıntılardan kaynaklanmaktadır. 2011 yılında da Avrupa'da krizin devam edeceğine ilişkin öngörüler ihracatımızın uzunca bir süre baskı altında kalabileceğini göstermektedir. Buradaki problem cari işlemler açığını daha da tehlikeli hale getirmektedir.

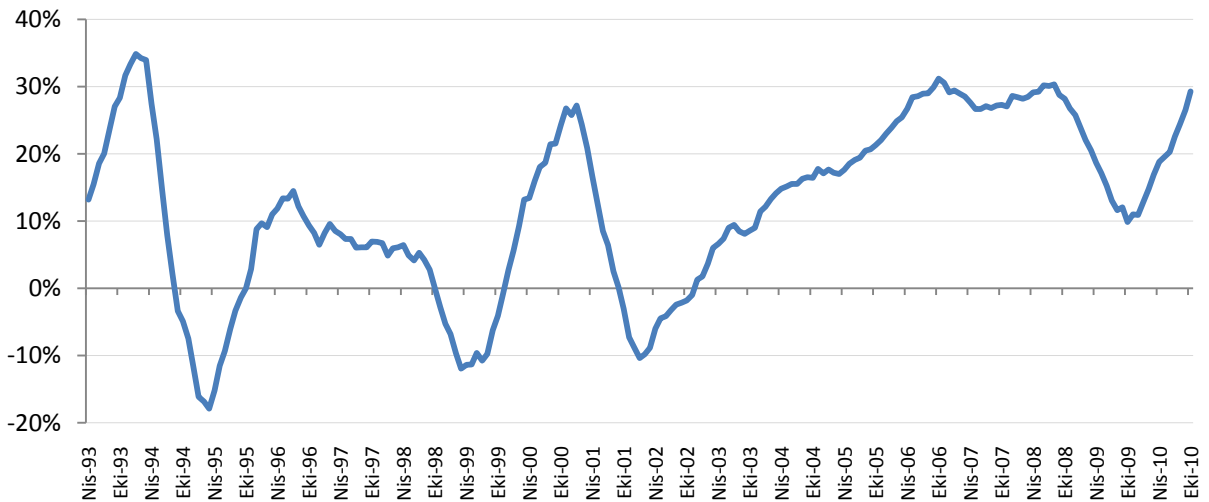
Bu üç temel göstergeye bakıldığında, 2010 yılının ilk üç çeyreği itibariyle, üretimdeki toparlanmaya rağmen işsizlik ve ihracatta toparlanma sürecinin tamamlanmadığı gözlenmektedir. Bir başka deyişle, 2010 yılında toparlanmanın üçte biri tamamlanmıştır. Bu elbette önemli bir başarıdır. Ancak üretimdeki toparlanma halen ihracat ve işsizlik rakamlarına yansımamıştır.

Cari işlemler açığı daha tehlikeli bir problem haline geldi

Üretimdeki toparlanmaya karşın ihracatta yaşanan sıkıntılar cari işlemler açığını daha tehlikeli bir problem haline getirmiştir. 2010 yılı ekonomik performansının bir başka yanı da budur. Merkez Bankası'nın politika değişikliği de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Türkiye ekonomisi üretimdeki toparlanmayı ilk kez bu krizde ağırlıkla iç talebe dayalı olarak gerçekleştirmiştir. Hal böyle olunca, cari işlemler açığının döviz kazandırıcı işlemlere, yani ihracat ve turizm gelirlerine oranı sadece bir yılda kriz öncesi düzeye yükselmiştir. Eski düzeyin zaten tarihsel olarak tehlikeli bir düzey olduğu açıklıkla ifade edilmelidir.

Şekil 2, cari açığımızın döviz kazandırıcı işlemlere oranını göstermektedir. Grafikten de görüleceği gibi Türkiye'de krizlerin olduğu dönemler öncesinde bu oran yüzde 30 düzeyine kadar yükselmiş ve krizin başlamasıyla her seferinde ani bir kırılma yaşanmıştır. 1994 krizinde de, 2001 krizinde de bu eğilim gözlenmiş ve kriz öncesi seviyelere dönüş 5-6 yıllık döneme yayılmıştır. Ancak, bu krizde ilk kez hem daralma daha sınırlı kalmış, hem de kriz öncesi seviyelere erişim daha kısa sürmüştür. Kredi notumuz niye artmıyor diye merak edenlerin bir de buraya bakmalarında fayda vardır.

Şekil 2. Cari açığın döviz kazandırıcı (ihracat ve turizm gelirleri) işlemlere oranı

Kaynak: TCMB, Ödemeler Dengesi

Beladan sakınmak için büyümeyi yönetmek gerekir

Peki, bu desene hangi hikaye yakışır? Analizin nereye doğru devam etmesinde fayda vardır? Yukarıdaki eğilimleri özetlemek gerekirse, Türkiye iç pazarın canlılığına dayalı büyüme performansı ile ciddi bir başarı yakalamıştır. Ancak, işsizlikte ve ihracatta toparlanma süreci daha tamamlanamamıştır. Bu durum cari açığın daha tehlikeli bir sorun olarak karşımıza çıkmasına neden olmuştur. Eskilerin “eski ağza yeni taam” dedikleri gibi, bu kriz, “eski probleme yeni bir yüz” takmıştır. Bunu 2011 ve takip eden yıllar için ciddi bir risk olarak görmek gerekmektedir. Cari açığın finansman biçimi ile ilgili TEPAV çalışması ortada açık ve yakın bir tehlike olduğunu göstermektedir².

2010 yılı toparlanma performansının düşündürmesi gereken şudur: Orta Vadeli Program’daki büyüme tahmini yüzde 4,5 iken ve tüm makroekonomik dengeler bu tahmin üzerine kurulmuşken, sonuç yüzde 7,5-8 oranında bir büyüme çıkarsa bu, ekonominin başarıyla yönetilmekte olduğuna dair bir gösterge mi olur? Hayır. Yeni yüzüyle cari işlemler açığı probleminin kaynağı tam da buradadır. Önümüzdeki dönemin araştırma konusu bu olacak gibi durmaktadır.

² Sarp Kalkan (2010), Kısa Vadeli Fon Girişleri Bankalara Zarardır, TEPAV Politika Notu.